

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Івана Анатолійовича Данилевського
на тему «Реляційний поворот у психодинамічній терапії: історико-методологічний аналіз», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань 05- соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність дисертаційної роботи.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю переосмислення психотерапевтичної взаємодії в умовах спільної екстремальної реальності, сформованої війною, колективною травмою та глибинними соціокультурними змінами, що впливають на психічне функціонування особистості. У цих умовах традиційні індивідуалістичні моделі психотерапії виявляються недостатніми, тоді як реляційний підхід відкриває нові можливості для розуміння психічного як процесу, що формується у інтерсуб'єктивному полі взаємодії. Можна стверджувати, що психологічна наука недостатньо уваги приділяє вивченню саме реляційного аналізу як самостійного напрямку у цьому дискурсі. Таким чином, існує наукова база щодо психоаналітичних та інтерсуб'єктивних проблем, проте саме питання історико-методологічного формування реляційного аналізу як окремої течії потребує комплексного висвітлення, що й обґрунтовує доцільність проведення цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри психології Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Психологічні проблеми професійної підготовки та самореалізації фахівців різних галузей практики» (номер державної реєстрації 0116U00750); «Психологія особистісного та професійного становлення фахівців різних галузей практики в кризових умовах» (номер державної реєстрації 0124U003861).

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором.

Вивчення тексту дисертації Івана Анатолійовича та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що його робота є результатом реального дослідження історико-методологічного формування реляційного аналізу.

Положення та ідеї викладені в роботі є науково обґрунтованими, самостійними. Аналіз тексту дисертаційної роботи та публікацій свідчить про дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. Посилання, зроблені в роботі оформлені належним чином, фактів порушень академічної доброчесності не встановлено.

Цим не вичерпується потенціал здійсненої наукової роботи. Ми маємо

переконання, що теоретичні та методологічні засади, розроблені в дисертаційній роботі «Реляційний поворот у психодинамічній терапії: історико-методологічний аналіз», розширяють сферу застосування в програмах психологічної реабілітації, зокрема при створенні програм психологічного супроводу студентської молоді, навчальних курсів із консультативної психології; при кризовому консультуванні для підвищення професійної компетентності та посилення позиції в прикладному використанні технологій психологічного супроводу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення дисертації обґрунтовано й відображено у висновках. Отримані здобувачем найбільш суттєві висновки відповідають поставленій меті та завданням роботи та повною мірою висвітлено в опублікованих працях. Вірогідність та обґрунтованість отриманих результатів забезпечено багатоплановим теоретико-методологічним дослідженням проблеми, застосуванням комплексу методів, релевантних меті та завданням дослідження, апробацією і впровадженням результатів дослідження у практичну діяльність терапевтів.

Помітним теоретичним результатом є значне розширення базових концептів психодинамічного напрямку психотерапії.

Поглиблено:

- розуміння реляційно-соціального підходу, який поєднує психодинамічну терапію з аналізом соціокультурних умов психічного функціонування.
- уявлення про регуляцію афекту, менталізації та нейросоціальної синхронізації;
- розуміння розвитку реляційного аналізу, його концептуальні, епістемологічні та практичні характеристики;
- уявлення про функціональну організацію цифрового аналітичного процесу, що структурується навколо соматично-афективної регуляції смислу, де соматичний резонанс і саморозкриття аналітика працюють як провідні механізми контакту, а їх інтенсивність пов'язана з цифровою втомою.

Уперше:

- вперше запропоновано періодизацію реляційного повороту, побудовану з урахуванням інтелектуальної, соціальної та політичної динаміки суспільства, що дало змогу реконструювати внутрішню логіку розвитку напрямку, простежити послідовність теоретичних трансформацій і виявити зв'язок між змінами суспільних запитів та епістемологічними зрушеннями у психотерапії;
- здійснено комплексний історико-методологічний аналіз реляційного повороту в психотерапії та обґрунтування реляційного аналізу як самостійної теоретико-методологічної платформи;

- встановлено, що перегляд принципу нейтральності аналітика, деконструкція авторитарної позиції, відмова від уявлення про автономну психіку та інтеграція соціального контексту відображають послідовне розширення уявлень про природу психічного та умови його формування;
- доведено, що реляційний аналіз сформувався як відповідь на обмеження класичних моделей і забезпечив інтеграцію інтерсуб'єктивної взаємодії, позиції аналітика та соціокультурних чинників у межах єдиної теоретико-методологічної системи;
- виявлено, що динаміка категоріального апарату реляційного аналізу тісно пов'язана із соціокультурними трансформаціями та відображає перехід від статичних, ретроспективних моделей психіки до процесуально орієнтованого розуміння психічного, що дало змогу виявити їхній системний і багатовимірний характер;

Удосконалено:

- теоретично-методичний підхід до вивчення взаємодії терапевта і клієнта в умовах війни через поєднання аналізу векторів психологічного поля контакту;
- уявлення про механізми взаємодії між терапевтом і клієнтом в кризових умовах війни.

Доповнено:

- визначено, що трансформація статусу знання пов'язана з переосмисленням ролі аналітика, визнанням значущості контрперенесення, відмовою від претензії на об'єктивність і переходом до спільного конструювання смислу в терапевтичній взаємодії.
- реляційний аналіз демонструє поступовий рух від моноцентричної, технічно орієнтованої моделі до діалогічної, інтерсуб'єктивної та соціально інтегрованої парадигми.
- трансформація статусу знання пов'язана з переосмисленням ролі аналітика, визнанням значущості контрперенесення, відмовою від претензії на об'єктивність і переходом до спільного конструювання смислу в терапевтичній взаємодії.
- реляційний аналіз демонструє поступовий рух від моноцентричної, технічно орієнтованої моделі до діалогічної, інтерсуб'єктивної та соціально інтегрованої парадигми;
- інтеграція соціального контексту (клас, гендер, нерівність) розширює межі психоаналітичного знання та підвищує його чутливість до сучасних викликів.

Практична значущість результатів дослідження.

Отримані в роботі результати можуть стати підґрунтям для створення програм психологічної підтримки формату он-лайн з урахуванням особливостей цифрової терапії: технологія дозволяє формувати близький контакт, але одночасно концентрує емоційні витрати на аналітика. Знання обмежень цифрової терапії допоможуть уникнути вигорання та підвищити

резильєнтність як аналітика, так і клієнта, що працюють у зонах підвищеного ризику.

Результати дослідження доцільно використовувати у підготовці курсів і тренінгів із психології емоційного вигорання, психології здоров'я, кризової психології, а також у навчальних дисциплінах для студентів спеціальності 053 – *Психологія*.

Оцінка змісту дисертації.

Зміст дисертаційної роботи Данилевського І.А. охоплює основні етапи науково-дослідницької роботи, що й відображено у трьох розділах, висновках до кожного з них та загальних висновках.

За результатами *теоретичного аналізу в першому розділі дисертації* здобувач чітко визначає сутність основних понять свого дослідження. Показано, що трансформація теоретичної мови супроводжується зміщенням від категорій репрезентації до категорій процесу, а також від індивідуально-психічних одиниць аналізу до реляційно-системних конструктів, у межах яких суб'єкт, аналітик і соціально-культурне середовище постають як методологічно нероздільні. Обґрунтовано, що цей зсув пов'язаний із ширшими соціокультурними трансформаціями сучасності, зокрема плинністю ідентичностей, розмиттям меж приватного і публічного та зростанням ролі цифрового середовища у формуванні психічного досвіду особистості. Автором запропонована періодизація розвитку реляційного аналізу як методологічний інструмент, що дозволяє реконструювати логіку становлення реляційного повороту як полідетермінованого і динамічного процесу. Багатовимірний підхід поєднує філософські передумови, соціокультурний контекст, теоретико-предметні зсуви, методологічні принципи та клінічні трансформації, виходячи за межі лінійного хронологічного опису. Особливу роль відіграє розгляд криз як структурних моментів, що виявляють обмеження та каталізують інновації. Інтеграція трьох вимірів – соціальнопсихологічного фону, ключових теоретичних праць і кризових періодів – забезпечує цілісне бачення взаємодії соціальних запитів, інтелектуальних дискусій та практичних трансформацій, що формували реляційний аналіз як концептуально автономний напрям і задають логіку подальшого дослідження.

У другому розділі автором розглянуто реляційний аналіз як парадигмальний зсув у психодинамічній терапії до міжсуб'єктної онтології. Доказано, що трансформації категоріального апарату відображають ширші соціокультурні зміни: психіка осмислюється як динамічна, множинна та контекстуальна. Реляційний аналіз постає як парадигма, що поєднує клінічний, етичний і процесуальний виміри, де терапія є спільним динамічним процесом, а роль аналітика – балансом між взаємністю та відповідальністю. Автором вдало розроблена періодизація розвитку реляційного підходу, яка враховує зіставлення внесків різних авторів і шкіл, визначення переломних моментів і методологічних зсувів, а також висвітлення того, яким чином локальні практики, дискусії та публікації взаємодіяли з глобальним науковим контекстом.

У третьому розділі дисертації проведено емпіричний аналіз особливостей онлайн терапії для виявлення специфічних закономірностей розвитку терапевтичного контакту та ролі технологічних медіаторів у формуванні інтерсуб'єктивної взаємодії. Автор переконливо довів, що цифровізація та онлайн-терапія трансформували інтерсуб'єктивний аналіз, інтегруючи дистанцію, нові асиметрії влади та віртуальну взаємодію.

Для вирішення завдань *емпіричної частини* дослідження автором, на основі аналізу й обґрунтування дослідницького інструментарію, розроблено програму емпіричного дослідження, яка передбачала поєднання кількісних та якісних методів в рамках кількох дослідницьких етапів, що дозволило, з одного боку, забезпечити логічну повноту дослідження, а з іншого, - найбільш повно репрезентувати принцип послідовного вивчення змістовно релевантних його феноменів. Зміст і процедуру емпіричної розробки проблеми в роботі розкрито через системну реалізацію низки взаємопов'язаних завдань в рамках двох концептуально і логічно узгоджених двох етапів з різним рівнем складності вирішуваних завдань та способами отримання емпіричних даних. Перший етап має якісний характер і передбачає експертне структуроване інтерв'ю з практикуючими психотерапевтами для виявлення емпіричних проявів цифровізації у реляційних патернах психотерапії. Другий етап є кількісним і передбачає перевірку системності виявлених феноменів за допомогою опитувальника зі шкалою Лайкерта та багатовимірною шкалування для аналізу структурних взаємозв'язків, що відбуваються внаслідок цифровізації терапевтичного простору.

Здобувач переконливо доводить доцільність використання експертного структурованого інтерв'ю. Застосування такого інструментарію дозволило здобувачеві визначити особливості трансформації діалогу терапевта і клієнта. Слід зазначити, що висновки дисертаційної роботи в повному обсязі відображають зміст трьох розділів дисертації, відповідають меті та доводять виконання завдань дослідження. Окрему увагу автор приділяє особливостям он-лайн терапії, що створює практичне підґрунтя для розробки адресних психотерапевтичних і психоедукаційних програм. Отримані дані можуть використовуватися у побудові програм психологічної допомоги, профілактики вигорання та підвищення резильєнтності серед терапевтів, фахівців, що працюють у зонах підвищеного ризику.

Оцінка достовірності наукових досліджень.

Достовірність результатів дослідження забезпечено обґрунтуванням його основних положень; підбором методів, адекватних меті і завданням дослідження; наскрізним характером зв'язку між етапами дослідження, репрезентативністю вибірки, що є відповідністю діагностичного інструментарію критеріям валідності та надійності, застосуванням методів математичної статистики для обчислювання отриманих емпіричних даних, апробацією результатів.

Результати дисертації опубліковано в 12 наукових роботах, із них – 5 одноосібних статей у наукових фахових виданнях затверджених МОН України,

що входять до міжнародних наукометричних баз (Index Copernicus), 1 одноосібна стаття у міжнародному науковому виданні, яке входить до Організації економічного співробітництва і розвитку та Європейського Союзу, включеного до міжнародної наукометричної бази (Index Copernicus), 6 праць, що належать до розділів монографій, матеріалів та тез конференцій.

Дискусійні положення та зауваження.

Високо оцінюючи дисертацію, вважаємо за доцільне висловити зауваження, коментарі та побажання дискусійного характеру:

1. В першому розділі дисертації бажано було б включити аналіз гештальт-підходу в якому розглядаються поняття фон і фігура в запиті клієнта, з якими працює терапевт. Саме ці характеристики можуть бути розглянуті в контексті трансформації діалогу терапевта і клієнта, що базуються на феноменології Е. Гусерля та концепції «Я-Ти» М. Бубера.
2. Бажано в другому розділі більш широко охарактеризувати особливості психології діалогу в терапії, яку розглядали вітчизняні психологи, зокрема в роботах Дьяконова Г. В. «Основи психології діалогу в психологічній науці та практиці».
3. В третьому розділі цікавим було б аналіз трансформації «Я-Ти» діалогу в професійному середовищі терапевтів в умовах війни. Зокрема, більше уваги приділити психологічним та організаційним факторам роботи в on-line режимі, за кордоном, обмеженість спілкування з колегами, підвищення атестаційних вимог до професійної реалізації спеціаліста, невизначеність в зміні чи продовженні професійної діяльності (які пояснюють механізми реляційного зсуву в їх професійній діяльності в умовах війни).

Висловлені зауваження та коментарі не є категоричними та не впливають на загальну високу оцінку наукового дослідження, не знижують його актуальності та практичної значущості.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Данилевського Івана Анатолійовича «**Реляційний поворот у психодинамічній терапії: історико-методологічний аналіз**» – це самостійна, оригінальна, завершена наукова робота за актуальною темою, результати якої відповідають поставленій меті, мають наукову новизну й практичне значення.

Дисертація відповідає спеціальності 053 – Психологія, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 та № 502 від 19.05.2023), а її автор, **Данилевський Іван**

Анатолійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії психології
особистості імені П.Р. Чамати Інституту психології імені Г.С.
Костюка НАПН України

Наталія Дмитрівна ВОЛОДАРСЬКА

